

„Wychowanie w Rodzinie” t. XXVII (2/2022)

nadesłany: 10.04.2022 r. – przyjęty: 7.05.2022 r.

Barbara CHOJNACKA*

Rafał IWĄŃSKI**

Struktura rodziny i oczekiwania wobec ról rodzinnych w opinii Polaków

Family structure and expectations towards family roles in the opinion of Polish people

Abstrakt

Cel. W artykule przedstawiono wyniki analizy danych obrazujących stosunek Polaków do dwóch kwestii: wymogu pełności rodziny jako warunku tworzenia najwłaściwszego środowiska wychowawczego dla dziecka oraz tradycyjnego układu ról w rodzinie, szczególnie ze względu na zadania przypisywane kobietom i mężczyznom. Uwzględniono tu najbardziej istotne zmienne socjodemograficzne: wiek, płeć, miejsce zamieszkania i poziom wykształcenia, które mają znaczenie w różnicowaniu opinii respondentów wobec powyższych kwestii.

Metody. Badanie przeprowadzono w Polsce w 2019 roku na próbie 2210 respondentów. Wykorzystano autorski kwestionariusz ankiety. W badaniach zastosowano kwotowo-warstwowy dobór próby.

* **e-mail: barbara.chojnacka@usz.edu.pl**

Instytut Pedagogiki, Uniwersytet Szczeciński, Ogińskiego 16/17, 71-431 Szczecin, Polska.

Institute of Pedagogy, University of Szczecin, Oginskiego 16/17, 71-431 Szczecin, Poland.

ORCID: 0000-0002-5635-3126

** **e-mail: rafal.iwanski@usz.edu.pl**

Instytut Pedagogiki, Uniwersytet Szczeciński, Ogińskiego 16/17, 71-431 Szczecin, Polska.

Institute of Pedagogy, University of Szczecin, Oginskiego 16/17, 71-431 Szczecin, Poland.

ORCID: 0000-0001-6345-9677

Rezultaty. W artykule wskazano na związek pomiędzy wiekiem, płcią, miejscem zamieszkania oraz poziomem wykształcenia Polaków a ich ustosunkowaniem się do kwestii zakładania rodziny oraz układu ról w niej. Respondenci młodszy, lepiej wykształceni i mieszkający w miastach okazują się bardziej akceptujący wobec nietradycyjnych form życia rodzinnego. Kobiety częściej niż mężczyźni nie zgadzają się ze społeczno-kulturowymi oczekiwaniami zarówno w kwestii zawierania związku małżeńskiego, jak i utrzymywania tradycyjnego podziału zadań w rodzinie między nimi a mężczyznami.

Słowa kluczowe: struktura rodziny, przemiany rodziny, układ ról w rodzinie.

Abstract

Aim. The article presents the results of the analysis of the data illustrating the attitude of Poles towards two issues: the requirement of the completeness of the family as a condition for creating the most appropriate educational environment for a child, and traditional family roles, especially due to the tasks assigned to women and men. The most important socio-demographic variables were taken into account: age, sex, place of residence, level of education, which were important for differentiating the respondents' opinions on the above-mentioned issues.

Methods. The study was conducted in Poland in 2019 on a group of 2,119 participants, who responded to the proprietary questionnaire. Quota sampling has been used.

Results. The article indicates the relationship between age, sex, place of residence, and the level of education of Poles, and their attitude to the issue of starting a family and the system of roles within the family. Younger respondents, higher educated, and urban-living, respondents turn out to be more accepting of non-traditional forms of family life. Women more often than men show disagreement with socio-cultural expectations both in terms of getting married and maintaining the traditional division of tasks in the family between them and men.

Keywords: family structure, family transformation, system of roles in the family.

Rodzina jako przestrzeń rozwoju człowieka na każdym etapie jego życia była i nieustannie pozostaje przedmiotem zainteresowania badawczego różnych dyscyplin naukowych. W pedagogice i psychologii rodzinę uznaje się za podstawową grupę społeczną (ze względu na relacje i zależności występujące pomiędzy poszczególnymi jej członkami), instytucję (ze względu na usankcjonowaną prawnie odpowiedzialność za dziecko) oraz prymarne środowisko wychowawcze (ze względu na naturalną przynależność i więź emocjonalną) (Wałęcka-Matyja, 2014). Tym, co skłania do nieustannej refleksji, są niezwykle dynamiczne przemiany życia małżeńsko-rodzinnego, wywoływane zarówno czynnikami wewnętrznymi, jak i (a może szczególnie) warunkami zewnętrznymi.

Do tych przeobrażeń dochodziło na przestrzeni wieków i lat. Mają one miejsce również współcześnie i są reakcją na nowe (także społeczno-kulturowe) warunki funkcjonowania. Należy podkreślić, że ewolucja rodziny jest zbieżna z poziomem życia w danym społeczeństwie, co oznacza, że zmiany następują szybciej i dynamiczniej w krajach o wysokim wskaźniku dobrobytu, otwartych na nowe idee, respektu-

jących prawa człowieka, równouprawnienie kobiet itp. (tamże). Natomiast w społeczeństwach rozwijających się wolniej dominują rodziny tradycyjne. Charakteryzują się one wyraźnym podziałem ról na męskie i kobiece, przywiązaniem do autorytetów i hierarchii rodzinnej, preferowaniem dużej liczby potomstwa (Tyszka, 2001; Liberska, Matuszewska, 2014), prawnie zawartym małżeństwem, obecnością obojga rodziców, wyłącznością seksualną (Janiszewska, 2013a; Kwak, 2005). Przemiany modelu rodziny (jej formowania się, funkcjonowania i struktury) w krajach rozwiniętych rozpoczęły się w latach 60. XX wieku, zaś w Polsce około 30 lat później (Janiszewska, 2013a). Za ich podstawowe źródło uznaje się zmianę hierarchii wartości – przejście od wspólnoty do indywidualizmu (Liberska, Matuszewska, 2014). Ponadto zwraca się uwagę na zwiększenie aktywności zawodowej kobiet i związaną z tym konieczność godzenia przez nie ról, mniejszą kontrolę zarówno ze strony społeczeństwa, jak i rodziny, względnie większe przyzwolenie na alternatywne formy rodzinnego funkcjonowania, anonimowość życia (Janiszewska, 2013a; Szlendak, 2010; Slany, 2002; Liberska, Matuszewska, 2014). Te wszystkie czynniki wpływają na przejście od rodziny tradycyjnej do partnerskiej (Ostrouch-Kamińska, 2015; Giddens, 2006). Wiąże się to z istotnymi różnicami w funkcjonowaniu rodziny, które opiera się na symetrii oraz komplementarności zadań kobiety i mężczyzny. Szczególnie zaś odzwierciedla się to w kwestii zapewnienia bytu oraz opieki nad dziećmi i ich wychowania. Tradycyjna rodzina ma charakter patriarchalny, co m.in. oznacza, że zadanie jej utrzymywania należy wyłącznie do mężczyzny. Inaczej jest natomiast w modelu partnerskim, w którym ten obowiązek spoczywa też na kobiecie. Również druga kwestia, mianowicie opieka nad dziećmi i ich wychowanie, w rodzinach partnerskich jest podejmowana przez oboje rodziców (Liberska, Matuszewska, 2014).

Zgodnie z wynikami badań spójności społecznej Głównego Urzędu Statystycznego z 2018 roku rodzina oraz szczęście rodzinne (zaraz po zdrowiu) pozostają niezmiennie jedną z trzech najważniejszych wartości dla Polaków: aż 97,8% mieszkańców naszego kraju uznaje ich znaczenie za bardzo duże lub duże (18,6%) (GUS, 2020). Zdecydowana większość Polaków (80%) zgadza się z poglądem, że człowiekowi do szczęścia potrzebna jest rodzina (CBOS, 2019a). Ponad połowa (55%) za najodpowiedniejszy dla siebie model uznaje małą rodzinę składającą się z rodziców i dzieci, jedna trzecia preferuje rodzinę wielopokoleniową (32%), pozostali – inne formy: życie w pojedynkę, rodzinę monoparentalną, małżeństwo bez dzieci, związek nieformalny (CBOS, 2019b). Należy przy tym podkreślić, że 49% Polaków żyje w małych rodzinach składających się z rodziców i dzieci (nieznaczny wzrost w porównaniu z rokiem 2013), 22% – w dużych, wielopokoleniowych rodzinach, 11% – w małżeństwach bez dzieci, 10% zaś – jako single. Dane te informują o strukturze rodziny, nie odzwierciedlają jednak układu ról w jej wnętrzu i preferowanego modelu jej funkcjonowania. Te zaś ulegają znaczącym zmianom.

Powyższe rozważania można osadzić w kontekście koncepcji drugiego przejścia demograficznego. W drugiej połowie XX wieku w wielu krajach Europy Zachodniej oraz Ameryki Północnej zachodziły istotne przemiany na wielu płaszczyznach, m.in.: strukturalnej (industrializacja, urbanizacja, poprawa warunków pracy, poprawa jakości życia itp.), kulturowej (demokratyzacja, egalitaryzm społeczny, indywidualizm itp.), technologicznej (dynamiczny rozwój medycyny, antykoncepcja, technologie informacyjne itp.). Przeobrażenia w wymienionych obszarach wpłynęły na zmiany w sferze małżeństwa i rodności. Zaczęto obserwować zatem: mniejsze znaczenie małżeństwa, podwyższenie wieku jego zawierania oraz wieku prokreacji, akceptację i upowszechnienie alternatywnych form życia małżeńsko-rodzinnego, wzrost liczby rozwodów oraz rodzin niepełnych, zmniejszenie liczby dzieci w rodzinie, upowszechnienie antykoncepcji, zanik wielodzietności, wzrost dobrowolnej bezdzietności (Janiszewska, 2013a; van de Kaa, 2001, 2003). Przemiany te w Polsce zauważa się od okresu transformacji ustrojowej aż do teraz. Można stwierdzić, że ciągle funkcjonujemy w przełomowym momencie, w którym zachodzą nie tylko procesy o charakterze demograficznym, lecz także kulturowym (Kurek, 2012; Okólski, 2010; Janiszewska, 2013b).

Drugą kwestią istotną z punktu widzenia analiz podejmowanych w tym artykule jest problematyka struktury i składu rodziny. Jest to ważne zagadnienie w odniesieniu do pełności rodziny i jej znaczenia dla rozwoju dziecka oraz dla podejmowania decyzji matrymonialnych w obliczu pojawienia się potomstwa na świecie. Zachodzi tu swoisty dylemat między oczekiwaną społecznie pełnością rodziny, zwłaszcza przez wzgląd na szeroko rozumiane dobro dziecka/dzieci, a decyzją o funkcjonowaniu i wychowaniu potomstwa w monoparentalnym układzie rodzinnym. Dotychczasowe badania i dyskusje podejmowane w tym temacie wskazywały na istotne znaczenie pełnej rodziny dla procesu wychowania i socjalizacji dzieci (Liberska, 1998; Marmola, Wańczyk-Welc, 2017; Dybowska, 2018; Rydz, 2014).

Tak zwane solo-rodziny coraz częściej występują także w Polsce (Raclaw, Trawkowska, 2013; Pawlus, 2016). Co więcej, samotne rodzicielstwo okazuje się nierzadko świadomym wyborem, zwłaszcza wśród kobiet (Krawczak, 2015). Większość dostępnych badań podkreśla trudności i deficyty wychowawcze towarzyszące i będące skutkiem niepełnego rodzicielstwa (Rydz, 2014; Korzeniecka, 2014; Raclaw, Trawkowska, 2013; Amato, 2005). Na uwagę zasługują jednak też doniesienia wskazujące, że rodzina monoparentalna wcale nie musi realizować funkcji wychowawczych gorzej od rodziny składającej się z dwojga rodziców (Gawda, 2018). Dyskusja trwająca w tym obszarze odnosi się do preferowanych, akceptowanych i oczekiwanych modeli życia małżeńsko-rodzinnego, a zatem do kwestii wzorów, wartości i norm. Rozpatrywanie przemian społeczno-obyczajowych dokonuje się zatem z perspektywy ich znaczenia dla procesu wychowania potomstwa. Stąd niezwykle istotne wydaje się, aby rozpoznać i zobaczyć, jak społeczeństwo ustosunkowuje się do zachodzących procesów oraz realizowanych modeli.

Metodologiczne podstawy badań własnych

W celu poznania stosunku Polaków do tradycyjnego/partnerskiego układu ról w rodzinie oraz opinii na temat znaczenia składu/pełności rodziny dla rozwoju dziecka zastosowano metodę sondażu. Badanie przeprowadzono z wykorzystaniem autorskiego kwestionariusza skierowanego do osób dorosłych, mieszkających w Polsce. Sformułowano następujące pytania badawcze (główne i szczegółowe):

1. Jakie jest ustosunkowanie badanych do okoliczności zakładania rodziny?
 - Jakie jest ustosunkowanie badanych do społecznego wymogu zawierania związku małżeńskiego w sytuacji zajścia kobiety w ciążę?
 - Jakie jest ustosunkowanie respondentów do wymogu pełności rodziny ze względu na dobro dziecka?
2. Jakie jest ustosunkowanie badanych do tradycyjnego modelu rodziny?
 - Jakie jest ustosunkowanie badanych do partnerskiego podziału zadań wychowawczych między kobietą a mężczyzną w rodzinie?
 - Jakie jest ustosunkowanie respondentów do tradycyjnego układu ról w rodzinie?

Pierwszy obszar problemowy odnosił się do kwestii powstawania rodziny oraz jej struktury. Sformułowano tu następującą hipotezę: poglądy dotyczące wymogu pełności rodziny oraz kwestii zawierania związku małżeńskiego ze względu na dobro dziecka są zróżnicowane ze względu na płeć, wiek, miejsce zamieszkania oraz wykształcenie respondentów.

Drugi natomiast odnosił się do tradycyjnego bądź partnerskiego sposobu funkcjonowania rodziny. Analizowano tu dwa istotne zagadnienia: tradycyjny układ ról w rodzinie oraz zaangażowanie ojców w wychowanie potomstwa. Podobnie jak przy poprzednim problemie głównym postawiono hipotezę: stosunek wobec tradycyjnego/partnerskiego funkcjonowania rodziny jest zróżnicowany ze względu na płeć, wiek, miejsce zamieszkania oraz wykształcenie respondentów.

W badaniach zastosowano kwotowo-warstwowy dobór próby. Jej wielkość wyniosła 2110 respondentów, co stanowi dwukrotność liczebności próby reprezentatywnej dla populacji Polski przy 95% poziomie ufności, 0,05 wielkości frakcji oraz 3% błędzie maksymalnym. Dla każdego z 16 województw obliczono wielkość próby poprzez opracowanie rozkładu ze względu na wiek (18–24 lata – 9,7%, 25–34 lata – 18,1%, 35–44 lata – 19,2%, 45–54 lata – 15,3%, 55–64 lata – 17,4%, 65 i więcej lat – 20,3%), płeć (kobiety – 52,1%, mężczyźni – 47,9%) oraz miejsce zamieszkania. Mieszkańcy obszarów wiejskich stanowili 39,5%, miast o populacji do 20 tys. osób – 13%, od 20 tys. do 100 tys. – 11,7%, od 100 tys. do 200 tys. – 9,4%, od 200 tys. do 500 tys. – 12,7%, a powyżej 500 tys. – 13,7%. Podczas pozyskiwania responden-

tów na danym terenie ankieterzy korzystali z karty realizacji badania. Liczebność poszczególnych kategorii opracowano na podstawie danych demograficznych Głównego Urzędu Statystycznego z 2018 roku.

Badani z wykształceniem podstawowym stanowili 4,5% ogółu badanych, z zawodowym – 16,2%, ze średnim – 37,1%, a z wyższym – 42,2%. Stwierdzono zatem nadreprezentację respondentów z wyższym wykształceniem, jednakże zmiennej wykształcenie nie brano pod uwagę na etapie doboru do próby badawczej.

W celu weryfikacji założeń o istotności różnic pomiędzy medianami badanych zmiennych zastosowano nieparametryczne testy istotności statystycznej: test U Manna-Whitneya (płeć) oraz test Kruskala-Wallisa dla zmiennych o nieznaczonej liczbie kategorii (wykształcenie, wiek, miejsce zamieszkania). Analiza została przeprowadzona z wykorzystaniem programu Statistica 13.

Wyniki badań

Niemalże połowa badanych (47,5%) uważa, że do prawidłowego rozwoju dziecka niezbędna jest obecność obojga rodziców, niezależnie od tego, czy żyją oni w szczęśliwym związku. Przeciwnego zdania jest 36,8% respondentów, a 15,7% nie ma zdania (Tabela 1). Przeprowadzony test U Manna-Whitneya wskazał na istotne statystycznie różnice w rozkładach odpowiedzi dla zmiennej płeć (Tabela 2). Spośród badanych mężczyzn 50,7% zgodziło się z analizowanym stwierdzeniem, w grupie kobiet poparcie wyraziło 44,4%. Przeprowadzony test Kruskala-Wallisa dla zmiennych o nieznaczonej liczbie kategorii wskazał na istotne statystycznie różnice w rozkładach odpowiedzi ze względu na wiek [$H(5, N=2107) = 57,07214$ $p = ,0000$], miejsce zamieszkania [$H(6, N=2107) = 17,80163$ $p = ,0067$] oraz wykształcenie [$H(3, N=2068) = 36,84636$ $p = ,0000$] (Tabela 3). W grupie respondentów młodszych i w średnim wieku (18–24, 25–34, 35–44 lata) poparcie dla analizowanego stwierdzenia oscylowało wokół 40%, natomiast im starsi respondenci, tym było ono wyższe. W grupie najstarszych osób wyniosło 56,7%. W przypadku zmiennej miejsce zamieszkania poparcie dla twierdzenia było najwyższe w grupie mieszkańców obszarów wiejskich, w której wynosiło 52,4%, natomiast najniższe – 44,6% – wśród respondentów z miast o populacji powyżej 500 tys. mieszkańców. Spośród badanych z wykształceniem wyższym 41,7% wyraziło poparcie dla twierdzenia, natomiast w grupie respondentów z wykształceniem zawodowym odsetek poparcia kształtował się na poziomie 58,2%.

Tabela 1

Rozkład ilościowy i procentowy odpowiedzi na twierdzenia

Twierdzenie	Zdecydowa- nie nie	Raczej nie	Trudno powiedzieć	Raczej tak	Zdecydowa- nie tak
Do prawidłowego rozwoju dziecka niezbędna jest obecność obojga rodziców, niezależnie od tego, czy żyją oni w szczęśliwym związku.	356 16,9%	419 19,9%	331 15,7%	475 22,5%	525 25,0%
W sytuacji gdy kobieta/dziewczyna zajdzie w ciążę, zawsze powinno dojść do zawarcia związku małżeńskiego między nią a ojcem dziecka.	754 35,9%	559 26,6%	409 19,5%	272 12,9%	107 5,1%
Mężczyźni powinni angażować się w wychowanie dzieci w tym samym stopniu, co kobiety.	27 1,3%	109 5,2%	196 9,3%	706 33,6%	1064 50,6%
Popieram tradycyjny układ ról w rodzinie: mężczyzna utrzymuje rodzinę, a kobieta prowadzi gospodarstwo domowe i zajmuje się wychowaniem dzieci.	587 27,8%	587 27,8%	344 16,3%	386 18,3%	206 9,8%

Źródło: Opracowanie własne.

Ponad połowa badanych (62,5%) nie zgadza się z twierdzeniem, że w sytuacji gdy kobieta/dziewczyna zajdzie w ciążę, zawsze powinno dojść do zawarcia związku małżeńskiego między nią a ojcem dziecka. Niemalże co piąty respondent nie ma zdania na ten temat, a 18% badanych zgodziło się z analizowanym twierdzeniem, lecz tylko 5,1% wyraziło zdecydowane poparcie. Wyniki testu U Manna-Whitneya wskazały na istotne statystycznie różnice ze względu na zmienną płeć (Tabela 2). Spośród mężczyzn 21,2% uważa, że ciąża jest powodem do zawarcia związku małżeńskiego, w grupie kobiet poparcie jest niższe i wynosi 15%. Aż 76,6% respondentów z najmłodszej kategorii wiekowej (18–24 lata) wyraziło brak poparcia dla analizowanego twierdzenia, w tej grupie 49,7% osób było zdecydowanie przeciw. Im wyższy wiek, tym sprzeciw był mniejszy: w przypadku osób w wieku 65 i więcej lat sprzeciw wyraziło 46,3%, z czego 21,8% zdecydowanie było przeciw [H (5, N=2101) =124,8592 p=0,000]. Różnice w rozkładzie odpowiedzi ze względu na miejsce zamieszkania również są istotne statystycznie [H (6, N=2101) =34,91444 p=,0000]. Niemalże co czwarty respondent mieszkający na wsi (23,6%) wyraził poparcie dla twierdzenia, w grupie respondentów mieszkających w miastach poparcie było mniejsze. W przypadku badanych z miast o populacji powyżej 500 tys. wyniosło 13,4%. Im niższe wykształcenie, tym respondenci wyrażali większe poparcie twierdzenia, że w przypadku ciąży zawsze powinno dojść do zawarcia zwią-

ku małżeńskiego pomiędzy rodzicami dziecka [$H(3, N=2062) = 129,5739$ $p=0,000$]. Spośród badanych z wykształceniem podstawowym 39,9% zgodziło się z analizowanym twierdzeniem, z wykształceniem zawodowym – 31%, średnim – 17,8%, a w grupie respondentów z wyższym wykształceniem poparcie wyraziło 11,2%. Analiza wyników badań pozwala na przyjęcie hipotezy (H1), która wskazuje, że na stosunek respondentów do zawierania małżeństwa i pozostawania w takim związku ze względu na dobro dziecka mają wpływ następujące zmienne socjodemograficzne: płeć, wiek, miejsce zamieszkania oraz wykształcenie respondentów.

Tabela 2

Wyniki testu U Manna-Whitneya dla zmiennej płeć

Twierdzenia	U	Z	P	Z (skorygowane)	P
Do prawidłowego rozwoju dziecka niezbędna jest obecność obojga rodziców, niezależnie od tego, czy żyją oni w szczęśliwym związku.	497563,5	-4,04420	0,000053	-4,13512	0,000035
W sytuacji gdy kobieta/ dziewczyna zajdzie w ciążę, zawsze powinno dojść do zawarcia związku małżeńskiego między nią a ojcem dziecka.	495928,5	-3,95500	0,000077	-4,11162	0,000039
Popieram tradycyjny układ ról w rodzinie: mężczyzna utrzymuje rodzinę, a kobieta prowadzi gospodarstwo domowe i zajmuje się wychowaniem dzieci.	467337,5	-6,30918	0,000000	-6,48829	0,000000
Mężczyźni powinni angażować się w wychowanie dzieci w tym samym stopniu, co kobiety.	451980,5	7,14111	0,000000	7,83148	0,000000

Źródło: Opracowanie własne.

„Mężczyźni powinni angażować się w wychowanie dzieci w tym samym stopniu, co kobiety” – z tym stwierdzeniem zgodziło się 84,2% badanych. Wyższe poparcie odnotowano w grupie kobiet: zdecydowanie opowiedziało się za nim 58,2%, a „raczej tak” zaznaczyło 29,3% respondentek. W grupie mężczyzn zdecydowane poparcie wyraziło 41,9%, a „raczej tak” stwierdziło 38,2% badanych (Tabela 2). Przeprowadzony test Kruskala-Wallisa wskazał na istotne statystycznie różnice w rozkładach odpowiedzi ze względu na wiek [$H(5, N=2102) = 13,69838$ $p=,0176$]. Najwyższe poparcie (88,1%) było w kategorii wiekowej 35–44 lata, natomiast najniższe (79,8%) – w gru-

pie osób po 65. roku życia. W przypadku zmiennej miejsce zamieszkania stwierdzono istotne statystycznie różnice w zakresie rozkładów odpowiedzi w poszczególnych grupach [H (6, N=2102) =22,14344 p=,001], lecz mają one niewielki zakres (około 3%). Natomiast w przypadku zmiennej wykształcenie różnice w rozkładach odpowiedzi są istotne statystycznie i znaczne [H (3, N=2063) =50,52140 p=,0000]. W grupie badanych z wykształceniem podstawowym poparcie dla analizowanego twierdzenia wyraziło 65,5% osób, z wykształceniem zawodowym – 78%, średnim – 84,7%, a wyższym – 88%.

Tabela 3

Wyniki testu Kruskala-Wallisa dla zmiennych: wiek, miejsce zamieszkania, wykształcenie.

Twierdzenia	Wiek	Miejsce zamieszkania	Wykształcenie
Do prawidłowego rozwoju dziecka niezbędna jest obecność obojga rodziców, niezależnie od tego, czy żyją oni w szczęśliwym związku.	H (5, N= 2107) =57,07214 p =,0000	H (6, N= 2107) =17,80163 p =,0067	H (3, N= 2068) =36,84636 p =,0000
W sytuacji gdy kobieta/dziewczyna zajdzie w ciążę, zawsze powinno dojść do zawarcia związku małżeńskiego między nią a ojcem dziecka.	H (5, N= 2101) =124,8592 p =0,000	H (6, N= 2101) =34,91444 p =,0000	H (3, N= 2062) =129,5739 p =0,000
Popieram tradycyjny układ ról w rodzinie: mężczyzna utrzymuje rodzinę, a kobieta prowadzi gospodarstwo domowe i zajmuje się wychowaniem dzieci.	H (5, N= 2110) =84,17344 p =,0000	H (6, N= 2110) =23,10926 p =,0008	H (3, N= 2071) =126,6132 p =0,000
Mężczyźni powinni angażować się w wychowanie dzieci w tym samym stopniu, co kobiety.	H (5, N= 2102) =13,69838 p =,0176	H (6, N= 2102) =22,14344 p =,0011	H (3, N= 2063) =50,52140 p =,0000

Źródło: Opracowanie własne.

Przeszło co czwarty respondent (28,1%) zgodził się z twierdzeniem dotyczącym tradycyjnego podziału ról w rodzinie, zdania nie miało 16,3%, a pozostała część badanych nie zgodziła się z nim. Prawie połowa mężczyzn (49,4%) nie zgadza się z analizowanym twierdzeniem, tę samą opinię wyraziło 61,3% kobiet (Tabela 2). W najmłodszej grupie respondentów (18–24 lata) z twierdzeniem zgodziło się 22,9% osób. Im starsi respondenci, tym wyższe poparcie: w grupie 65 i więcej lat wyniosło ono 45,2% [H (5, N=2110) =84,17344 p=,0000]. Przeprowadzony test Kruskala-Wallisa wskazał na istotne statystycznie różnice w rozkładach odpowiedzi ze względu na miejsce zamieszkania [H (6, N=2110) =23,10926 p=,0008] oraz wykształcenie [H (3,

$N=2063$) =50,52140 $p=,0000$]. W przypadku zmiennej miejsce zamieszkania różnice w zakresie rozkładów odpowiedzi są nieznaczne (3–4%). Natomiast poparcie dla twierdzenia było najwyższe w grupie respondentów z wykształceniem podstawowym/gimnazjalnym i wyniosło 52,1%. Im wyższe wykształcenie, tym odnotowano niższe poparcie. W grupie badanych z wykształceniem wyższym wyniosło ono 19,9%. Tym samym potwierdzono hipotezę (H2), mówiącą o tym, że na stosunek respondentów do tradycyjnego układu ról w rodzinie mają wpływ następujące zmienne socjodemograficzne: płeć, wiek, miejsce zamieszkania oraz wykształcenie respondentów.

Interpretacja wyników badań

Badania pozwoliły zwrócić uwagę na istotne przemiany w zakresie życia rodzinnego w Polsce oraz w stosunku społeczeństwa do tych przeobrażeń. W wynikach widać swoiste tendencje, wśród których można zauważyć zróżnicowanie ze względu na płeć, wiek, miejsce zamieszkania oraz poziom wykształcenia respondentów. Postawione pytania badawcze odnoszą się do dwóch kwestii: ustosunkowania respondentów wobec struktury rodziny (jej pełności jako warunku prawidłowego rozwoju dziecka) oraz partnerskiego modelu rodziny (podziału ról, zaangażowania mężczyzn w wychowanie dzieci). Uzyskane wyniki lokują się w obszarze badań nad rodziną i jej przemianami.

Analiza ustosunkowania respondentów do stwierdzeń w poszczególnych obszarach pozwala dostrzec różnice pokoleniowe pod względem norm i funkcjonowania rodziny. Okazuje się, że zarówno w kwestii zawierania związku ze względu na dziecko, jak i w przypadku przekonań dotyczących warunku pełności rodziny jako najbardziej pożądanego środowiska wychowawczego wiek ma istotne znaczenie. Młodszych respondentów można określić jako osoby bardziej otwarte na inne niż dotychczasowe, tradycyjne formy życia rodzinnego, zwłaszcza w aspekcie struktury rodziny oraz społeczno-kulturowych oczekiwań wobec niej (Szkłarska, 2015; Śmigielski, 2014; Szlendak, 2010). Akceptacja tych nietradycyjnych układów rodzinnych pokrywa się z ich rzeczywistym występowaniem w społeczeństwie (Pawlus, 2016; GUS, 2014; CBOS, 2019b). Na podstawie prezentowanych wyników można dostrzec podobną tendencję w odniesieniu do wewnątrzrodzinnego układu ról. Młodszy respondenci rzadziej niż starsi popierają tradycyjny podział zadań i obowiązków pomiędzy partnerami/małżonkami. Są przy tym zwolennikami zaangażowania mężczyzn w wychowanie dzieci w takim stopniu, jak kobiety. Te wyniki można odnieść do obserwowanych przemian życia rodzinnego, opierających się na coraz bardziej partnerskich relacjach pomiędzy małżonkami/partnerami, co wynika zarówno z przeobrażeń światopoglądowych, jak i czynników ekonomicznych (Szlendak, 2010; Burkacka, 2017; Śmigielski, 2014).

Interesujące różnice w ustosunkowaniu się do badanych treści można dostrzec również podczas analizy płci respondentów. Mężczyźni częściej niż kobiety pozytywnie odnoszą się do warunku pełności rodziny oraz traktowania takiej jej formy jako najbardziej korzystnego środowiska wychowawczego dla dziecka. Podobną tendencję można zauważyć w kontekście twierdzenia o konieczności zawierania związku małżeńskiego ze względu na ciężę/dziecko. Wyjaśnienia tego zjawiska można również poszukiwać w danych statystycznych obrazujących strukturę rodzin w Polsce. Widać bowiem, że więcej rodzin monoparentalnych budują samotne matki niż ojcowie (Zawisza, 2013; Janosik, 2019). Wynika to z różnych okoliczności, m.in. z dużo częstszego przyznawania przez sądy opieki nad dziećmi kobietom (Suwada, 2020). Częściej również mamy do czynienia z samotnymi matkami (pannami z dziećmi) niż z kawalerami z dziećmi (Raclaw, Trawkowska, 2013; Włodarczyk, 2021). Taka sytuacja, będąca niejednokrotnie koniecznością, a nie autonomicznym wyborem kobiet, może być postrzegana jako element „emancypacyjnej wizji kobiecości”. W jej ramach kreuje się obraz matki niezłomnej, samodzielnej, stawiającej czoła codziennym trudnościom związanym z łączeniem wychowania dzieci z pracą zarobkową, kobiety, która niekoniernie potrzebuje mężczyzny do pomocy w tych zadaniach (Rydz, 2014).

Natomiast w kwestii zaangażowania ojca i matki w wychowanie dzieci wyraźne są różnice poglądów pomiędzy kobietami a mężczyznami. Mimo że przedstawiciele obu płci popierają włączanie ojców w proces wychowania dzieci, dzielenie obowiązków z matkami itp., to jednak kobiety zdecydowanie częściej się o to dopominają (niemal 60% zdecydowanie popiera postawione twierdzenie). To również one sprzeciwiają się tradycyjnemu modelowi rodziny, w którym ojciec ją utrzymuje, a matka zajmuje się gospodarstwem domowym. Można zatem mówić o oczekiwaniach formułowanych zwłaszcza przez kobiety w stronę mężczyzn. Są to wymagania stawiane wobec ról: ojca oraz męża/partnera, przedstawianych w dotychczasowych badaniach (Slany, Krzaklewska, Warat, 2016). W społecznym pojmowaniu ojciec przestaje być jedynie żywicielem rodziny, staje się natomiast w pełni uczestnikiem codziennego życia domowego, zaangażowanym w proces wychowania dzieci (Lamb, 2010; Sosnowski, 2011, 2018; Ładyżyński, 2013). Płeć i procesy emancypacji kobiet mogą zatem stanowić tu nośnik równych praw, norm społecznych, rodzinnych czy instytucjonalnych (Lalak, 2012; Slany i in., 2016).

Zaprezentowane wyniki pozwalają również zwrócić uwagę na odmienne postrzeganie poruszanych kwestii przez respondentów w zależności od ich poziomu wykształcenia oraz miejsca zamieszkania. Pierwsza zmienna – wykształcenie – znacząco różnicuje stosunek respondentów do analizowanych zagadnień. Jak się okazuje, im wyższe wykształcenie Polaków, tym większa akceptacja dla funkcjonowania w rodzinach monoparentalnych oraz mniejszy nacisk na zawieranie związku małżeńskiego w przypadku zajścia kobiety w ciążę. Wykształcenie staje się, podobnie jak płeć

i wiek, źródłem zróżnicowanych poglądów na temat rodziny (Ostrouch-Kamińska, 2015). W Polsce można natomiast odnotować wzrastający poziom wykształcenia wśród obywateli (GUS, 2019), co pozwala przewidywać kierunek dalszych przemian światopoglądowych.

Miejsce zamieszkania natomiast ma znaczenie jedynie w przypadku stosunku do zawierania związku małżeńskiego i pełności rodziny. Mieszkańcy miast podchodzą do tych kwestii bardziej liberalnie niż osoby z mniejszych miejscowości oraz wsi. Potwierdzenie znajduje tu zatem mniejsza dynamika przemian społeczno-kulturowych zachodzących na terenach wiejskich, większe przywiązanie do tradycji oraz traktowanie rodziny jako najważniejszej wartości w życiu człowieka.

Podsumowanie

Analiza poglądów Polaków na temat rodziny, jej zakładania oraz układu ról wewnątrz niej z perspektywy zmiennych: płeć, wiek, poziom wykształcenia oraz miejsce zamieszkania, pozwala dostrzec wyraźne tendencje przemian społecznych w tym zakresie. Respondenci młodszy, lepiej wykształceni i mieszkający w miastach okazują się bardziej akceptujący wobec nietradycyjnych form życia rodzinnego. Ważnym czynnikiem różnicującym jest tu również płeć, gdyż to właśnie swoistej emancypacji kobiet w rodzinie dotyczą poruszane i analizowane kwestie. Kobiety coraz częściej opowiadają się za niezależnością od mężczyzn oraz popierają partnerskie relacje w rodzinie. Wiąże się to jednocześnie z nowymi oczekiwaniami względem zadań ojców, zwłaszcza w sferze wychowania potomstwa, co znajduje odzwierciedlenie w społeczeństwie.

Bibliografia

- Amato, P.R. (2005). The Impact of Family Formation Change on the Cognitive, Social, and Emotional Well-Being of the Next Generation [Wpływ zmiany modelu rodziny na dobrostan poznawczy, społeczny i emocjonalny następnego pokolenia]. *Marriage and Child Wellbeing*, 15(2), 75-96. DOI: 10.1353/foc.2005.0012.
- Burkacka, I. (2017). Monoparentalność, wielorodzina i rodzina zrekonstruowana: Współczesne nazwy modeli życia rodzinnego. *Artes Humanae*, 2, 61-94. DOI: 10.17951/artes.2017.2.61.
- CBOS (2019a). *Rodzina – jej współczesne znaczenie i rozumienie: Komunikat z badań*. Warszawa: Fundacja CBOS.
- CBOS (2019b). *Preferowane i realizowane modele życia rodzinnego: Komunikat z badań*. Warszawa: Fundacja CBOS.
- Dybowska, E. (2018). Współczesne formy życia rodzinnego i małżeńskiego. W: B. Sieradzka-Baziur (red.), *Pedagogika rodziny na początku XXI wieku w świetle pojęć i terminów* (ss. 35-58). Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum.

- Gawda, K. (2018). Rodzina z jednym rodzicem jako środowisko wychowawcze. *Teologia i Człowiek*, 43(3), 141-152. DOI: 10.12775/TiCz.2018.031.
- Giddens, A. (2006). *Przemiany intymności: Seksualność, miłość i erotyzm we współczesnych społeczeństwach*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- GUS (2014). *Warunki życia rodzin w Polsce*. Pobrane z: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/warunki-zycia-rodzin-w-polsce,13,1.html>.
- GUS (2019). *Kapitał ludzki w Polsce w latach 2014–2018*. Pobrane z: https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5501/8/7/1/kapital_ludzki_w_polsce_w_latach_2014-2018.pdf.
- GUS (2020). *Jakość życia i kapitał społeczny w Polsce: Wyniki Badania spójności społecznej 2018*. Pobrane z: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/jakosc-zycia-i-kapital-spoeczny-w-polsce-wyniki-badania-spojnosci-spoecznej-2018,4,3.html>.
- Janicka, I., Liberska, H. (2014). *Psychologia rodziny*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Janiszewska, A. (2013a). *Zachowania matrymonialne i prokreacyjne w Polsce – ujęcie geograficzne*. Łódź: Wydawnictwo UL.
- Janiszewska, A. (2013b). Drugie przejście demograficzne w Europie i jego implikacje. *Space – Society – Economy*, 12, 21-41. DOI: 10.18778/1733-3180.12.02.
- Janosik, K. (2019). Funkcjonowanie społeczne samotnych matek w środowisku rodzinnym i lokalnym. *Pedagogika rodziny*, 2, 113-132.
- Korzeniecka, K. (2014). Samodzielne macierzyństwo – wybór czy konieczność. *Forum Pedagogiczne*, 2, 105-116.
- Krawczak, E. (2015). Rodzina w pejzażu ponowoczesności – razem czy osobno? W: W. Muszyński (red.), *Rodzina jako wartość: wzory – modele – redefinicje* (ss. 91–105). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Kurek, S. (2012). Przemiany demograficzne w Polsce w świetle teorii drugiego przejścia demograficznego w ujęciu przestrzennym. *Studia Ekonomiczne*, 98, 217-230.
- Kwak, A. (2005). *Rodzina w dobie przemian: Małżeństwo i kohabitacja*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Lamb, M.E. (2010). How Do Fathers Influence Children's Development? Let Me Count the Ways [Jak ojcowie wpływają na rozwój dzieci? Pozwól mi policzyć sposoby]. W: M. E. Lamb (red.), *The Role of the Father in Child Development [Rola ojca w rozwoju dziecka]* (ss. 1-26). New Jersey: John Wiley & Sons Inc.
- Lalak, D. (2012). Macierzyństwo a zmiana społeczna. W: J. Brągiel, B. Górnicka (red.), *Rodzicielstwo w kontekście współczesnych przemian społecznych* (ss. 94-106). Opole: Wydawnictwo UO.
- Liberska, H. (1998). Wybrane aspekty psychologicznego funkcjonowania młodzieży wychowywanej w rodzinach pełnych i niepełnych. *Roczniki Socjologii Rodziny*, 10, 231-246.
- Liberska, H., Matuszewska, M. (2014). Modele funkcjonowania rodziny: Style wychowania. W: I. Janicka, H. Liberska (red.), *Psychologia rodziny* (ss. 115-139). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Ładyżyński, A. (2013). Ojciec i ojcostwo w eksploracjach badawczych młodzieży akademickiej. *Pedagogika Rodziny*, 3(4), 101-110.
- Marmola, M., Wańczyk-Welc, A. (2017). Obraz dziecka u rodziców pochodzących z rodzin rozbitych i niepełnych. *Wychowanie w rodzinie*, 15(1), 117-132. DOI: 10.23734/wwr20171.117.132.
- Okólski, M. (2010). Wyzwania demograficzne Europy i Polski. *Studia Socjologiczne*, 4(199), 37-78.
- Ostrouch-Kamińska, J. (2015). *Rodzina partnerska jako relacja współzależnych podmiotów*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.

- Pawlus, M. (2016). Rodziny w Polsce – charakterystyka demograficzna. *Studia BAS*, 1(45), 7-30.
- Raław, M., Trawkowska, D. (2013). *Samotne rodzicielstwo: Między diagnozą a działaniem*. Warszawa: Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich.
- Rydz, S. (2014). Samotne rodzicielstwo. W: I. Janicka, H. Liberska (red.), *Psychologia rodziny* (ss. 243-258). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Slany, K. (2002). *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinne w ponowoczesnym świecie*. Kraków: Dom Wydawniczy Nomos.
- Slany, K., Krzaklewska, E., Warat, M. (2016). Wzory życia rodzinnego w kontekście równości płci – między tradycją a partnerstwem. W: I. Przybył, A. Żurek (red.), *Role rodzinne: Między przystosowaniem a kreacją* (ss. 77-96). Poznań: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Społecznych UAM.
- Sosnowski, T. (2011). *Ojciec we współczesnej rodzinie: Kontekst pedagogiczny*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Sosnowski, T. (2018). *Ojcostwo w perspektywie pokoleniowej: Studium socjopedagogiczne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Suwada, K. (2020). Strategie organizacji opieki nad dziećmi w społeczeństwie polskim w perspektywie nierówności społecznych. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, 16(2), 152-169. DOI: 10.18778/1733-8069.16.2.09.
- Szlendak, T. (2010). *Socjologia rodziny: Ewolucja, historia, zróżnicowanie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Szklarska, A. (2015). Tradycyjne wartości w nowej formie? O przemianach rodziny we współczesnej Polsce. W: W. Muszyński (red.), *Rodzina jako wartość: wzory – modele – redefinicje* (ss. 50-57). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Śmigieński, W. (2014). *Modele życia rodzinnego: Studium demograficzno-społeczne na przykładzie łódzkiej młodzieży akademickiej*. Łódź: Wydawnictwo UŁ. DOI:10.18778/7969-523-2.
- Tyszka, Z. (2001). *System metodologiczny wieloaspektowej integralnej analizy życia rodzinnego*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- van de Kaa, D.J. (2001). Demographic Transition, Second [Przemiany demograficzne, drugie]. W: N. J. Smelser, B. Baltes (red.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Science [Międzynarodowa Encyklopedia Nauk Społecznych i Behawioralnych]* (t. 5, ss. 3486-3488). Amsterdam: Elsevier.
- van de Kaa, D.J. (2003). The idea of a second demographic transition in industrialized countries [Idea drugiej transformacji demograficznej w krajach uprzemysłowionych]. *The Japanese Journal of Population*, 1(1), 1-34.
- Walecka-Matyja, K. (2014). Role i funkcje rodziny. W: I. Janicka, H. Liberska (red.), *Psychologia rodziny* (ss. 95-114). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Włodarczyk, E. (2021). Samotne macierzyństwo w różnych odsłonach. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, 596(1), 3-17. DOI: 10.5604/01.3001.0014.6895.
- Zawisza, E. (2013). *Solomanki: Współczesne samotne macierzyństwo w lustrze net-przestrzeni*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.